

کتابهای ویژه‌ی آموزش پرورش

دبیر حکمت و معارف اسلامی

کتاب موفقیت در آزمون‌های آموزش پرورش

- شرح و خلاصه درس و معرفی نکات برتر؛ ویژه‌ی آزمون‌های استخدامی
- مطابق با آخرین تغییرات منابع سازمان سنجش و آموزش کشور
- سوالات تالیفی و شبیه‌سازی شده جهت ارزشیابی آموزشی دبیر

راهنمای معلم منطق؛

راهنمای معلم فلسفه ۱ و ۲؛

راهنمای معلم دین و زندگی ۱ و ۳؛

منشور حکومت علوی آیت الله خامنه‌ای

(محتوای ارزیابی: اندیشه اسلامی، آیین زندگی،

علوم و تفسیر قرآن، شناخت منابع و متون اسلامی و...)

حکمت
و معارف
اسلامی

Arach an easy way for teaching

گروه مولف:
پریسامادقی

□ بخش اول..... ۵

◀ راهنمای معلم منطق.....

◀ راهنمای معلم دین و زندگی ۱ و ۳.....

◀ راهنمای معلم فلسفه ۱ و ۲.....

◀ منشور حکومت علوی آیت الله خامنه‌ای.....

□ بخش نمونه سؤالات ویژه ارزشیابی دبیر حکمت و معارف اسلامی..... ۱۹۱

□ بخش دوم: سؤالات تخصصی دبیر حکمت و معارف اسلامی..... ۲۱۳

□ سؤالات تألیفی دبیر حکمت و معارف اسلامی..... ۲۴۳

◀ محتوای ارزیابی؛ آیین زندگی؛ اندیشه اسلامی؛ علوم و تفسیر قرآن و .....

روش تدریس و راهنمای معلم آیین زندگی ۱ و ۲؛ منطق، فلسفه ۱ و ۲ و ...

۱- رویکرد حاکم بر برنامه تعلیم و تربیت دینی (رویکرد فطرت‌گرا):

رویکردها یا رهیافت‌ها عموماً منتج از دیدگاه‌ها و برگرفته از آنها هستند و بر عناصر و اجزای یک برنامه پرتوافکنی می‌کنند. در واقع، رویکرد، تقرب به یک دیدگاه است برای ساماندهی به یک برنامه. به همین جهت، رویکرد، نقطه اتصال برنامه به مبانی معرفت‌شناسی، انسان‌شناسی و جهان‌شناسی و منعکس‌کننده آن مبانی در یک برنامه است. در برنامه تعلیمی و تربیتی، انسان موضوع ماست و دیدگاه اسلام درباره انسان مبنایی است که تعلیم و تربیت با رهیافت و تقرب بدان، راه خود را می‌یابد و پیش می‌برد. در دیدگاه اسلام نسبت به انسان، «فطرت» نقش محوری دارد و همه مباحث انسان‌شناسی اسلامی به گونه‌ای به این اصل باز می‌گردد. شهید مطهری می‌گوید: «معرفت به فطرت، ام‌المعارف اسلامی است». فطرت به معنای نوع خاص خلقت انسان است. این خلقت خاص، اوصاف و ویژگی‌های ذاتی به انسان بخشیده که او را از موجودات و مخلوقات دیگر متمایز می‌کند و استعدادها، گرایش‌ها، توانایی‌ها و غایات ویژه‌ای به او می‌بخشد. دین که راه سعادت و کمال انسان است، بر این فطرت بنا شده و در نسبت با آن نازل گردیده است.

«فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفاً فِطْرَةَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ».

پس روی خویش را به سوی دین یکتاپرستی فرا دار، درحالی که از همه کیش‌ها روی برتافته و حق‌گرا باشی، به همان فطرتی که خدا مردم را بر آن آفریده است. آفرینش خدا را دگرگونی نیست، این است دین راست و استوار، ولی بیشتر مردم نمی‌دانند. بنابر معارف دینی، هر انسانی با فطرتی پاک به دنیا می‌آید و تنها طریقی که می‌تواند انسان را به فلاح و رستگاری برساند و استعدادهای واقعی‌اش را شکوفا سازد، طریق سازگار با فطرت و منطبق بر آن است. همچنین، مطابق با معارف دینی، مهم‌ترین ویژگی فطری انسان، گرایش به توحید، عبودیت خدای یگانه و معرفت الله است. فطرت انسان، فطرتی توحیدی است؛ بدین معنا که هم خود را وابسته به خالق می‌داند که منبع و سرچشمه همه خیرها و کمالات است و هم گرایشی به او- که گرایش به سوی همان خوبی‌ها و زیبایی‌هاست- در ضمیر خویش احساس می‌کند. دین اسلام، آمده تا این فطرت توحیدی را در همه ابعاد شکوفا کند و شخصیتی توحیدی از انسان بسازد. به علاوه، رسیدن به بینش توحیدی در باب جهان و انسان- که به تعبیر استاد شهید مطهری، به معنای درک ماهیت «زاوی» و «به سوی اویی» جهان و انسان است- زیربنا و محور برنامه هدایتی اسلام است که همه اجزا و مؤلفه‌های این برنامه را شکل و جهت می‌دهد:

«صِبْغَةَ اللَّهِ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ صِبْغَةً».

فطرت گرایی توحیدی در تعلیم و تربیت، رهیافتی بلیادی است که ابعاد مختلف هدایت دینی را شکل می‌دهد:

✓ بنابراین رهیافت، جهان مجموعه‌ای یکپارچه، مرتبط به هم و دارای پیوندی وثیق است که در نسبت با خدا معنا می‌یابد. هویتی زنده و شخصیتی واحد دارد و وحدت خود را در نسبت با حقیقت واحد بی‌نهایتی که از جانب او آمده، کسب می‌کند.

✓ علاوه بر این، این مجموعه یکپارچه واحد، بازگشتی به سوی او دارد. البته بازگشت انسان، بازگشتی ویژه خود و متناسب با شأن و منزلت وی است. «واقعیت تکاملی انسان و واقعیت تکاملی خلقت، واقعیت «به سوی اویی» است. هرچه رو به سوی او ندارد، باطل و بر ضد مسیر تکاملی خلقت است».

✓ ثمره توجه به فطرت توحیدی در هدایت، تحقق مراتبی از توحید عملی در شخصیت انسان‌هاست. نفی آلهه درونی و بیرونی، جهت‌گیری همه قوای روحی و جسمی به سمت تقرب الی الله و سرانجام، رسیدن به وحدت شخصیت، حقیقت توحید عملی است. اخلاص، تعبیر دیگری از توحید عملی است. «تأثیر و نفوذ خداشناسی در انسان مراتب و درجات دارد و تفاوت انسان‌ها از نظر کمال انسانی و قرب به خداوند به این درجات بستگی دارد و همه اینها «صدق» و «اخلاق» نامیده می‌شوند؛ یعنی همه این درجات، درجات صدق و اخلاص است».

✓ میوه توحید نظری و توحید عملی در افراد جامعه اسلامی، برپایی توحید اجتماعی و شکل‌گیری جامعه‌ای است که نظامات و مقررات آن، برنامه‌ها و فعالیت‌های آن به خاطر خدا و برای اطاعت از اوامر اوست؛ یعنی همه فعالیت‌های اجتماعی جهتی واحد دارند که همان رضایت الهی و اطاعت از اوست.

✓ نظام تعلیمی و تربیتی اسلامی (هدایت اسلامی) نظامی است که به تحقق توحید در اندیشه و عمل انسان‌ها می‌انجامد. به عبارت دیگر، خود برنامه نیز برنامه‌ای توحیدی است، به گونه‌ای که همه ابعاد و اجزای آن در هماهنگی و وحدت کامل قرار دارند و هدفی واحد را که پرورش انسان متعهدی است، دنبال می‌کنند.

۲- اصول حاکم بر برنامه تعلیم و تربیت دینی دوره دوم متوسطه:

اصول ویژه:

محور قرار گرفتن قرآن کریم و سنت و سیره معصومان (ع): این اصل که برگرفته از مبانی تعلیم و تربیت دینی است، بر همه مراحل برنامه، به خصوص موارد زیر حاکم است:

اول: اهداف کلی و پایه‌های تحصیلی؛ **دوم:** تدوین محتوا و رسانه‌های آموزشی؛ **سوم:** تعیین اولویت‌های آموزشی؛ **چهارم:** روش‌های تعلیمی و تربیتی.

تنظیم محتوا در چهارچوب برنامه نظری و عملی زندگی، متناسب با حضور در دنیای امروز: یکی از ضرورت‌های تربیت دینی قرار دادن راه عملی و برنامه زندگی پیش روی نسل امروز است؛ نسلی که می‌خواهد در دنیای امروز مذهبی زندگی کند؛ یک زندگی عزتمند که نه تنها احساس حقارت و کمبود شخصیت نکند، بلکه با سربلندی حضور مؤثری در جامعه داشته باشد و به رضایت درونی برسد. این آموزش باید با زندگی دانش‌آموز عجین شود و با آن درآمیزد و از طریق نمونه‌های عینی و مصادیق ملموس، جنبه عملی و کاربردی تعالیم دینی تقویت شود.

استفاده از شیوه‌های بیدارگری وجدان و نفس لواحه: با پیروی از قرآن کریم و با توجه به پاک بودن

فطرت نوجوان و جوان، بخشی از آموزه‌های دینی در قالب‌هایی عرضه شود که وجدان را برانگیزاند و توجه نفس لواحه را به آن آموزه‌ها جلب کند.

توازن در پرورش روحیه تعبد، تعقل و تعلق قلبی: قرآن کریم نسبت انسان با خدا و دستورات الهی

را در سه مرتبه طرح می‌کند: **اول:** انجام تکلیف و اطاعت از خداوند براساس قبول رابطه بندگی و اعتماد مطلق به خداوند و تسلیم در برابر خواست‌های او؛ توجه به اوامر و نواهی خداوند و قبول آنها براساس اعتقاد به مالکیت مطلق خداوند بر جهان و انسان. **دو:** همین انسان که عمل را از سر اطاعت مطلق انجام می‌دهد، در تحلیل عقلی درمی‌یابد که اوامر و نواهی الهی بنا بر مصالحی است که کمال و رشد انسان را تضمین می‌کند. این تصدیق عقلی کیفیت عمل را تعالی می‌بخشد و اعتماد شخص را افزایش می‌دهد. **سوم:** همین انسان از زاویه‌ای دیگر به خدا که جمال و کمال مطلق است، عشق می‌ورزد و او را مقصد و مقصود و محبوب خود می‌یابد و می‌کوشد رضایت‌خاطر دوست را فراهم کند. پس هر کاری را که محبوب دوست دارد، انجام می‌دهد و از آنچه دوست از آن متنفر است، دوری می‌کند. این سه بُعد نه تنها با یکدیگر تنافر ندارند، بلکه مکمل و متمم یکدیگرند و به میزانی که انسان به کمال برسد، توانایی او در جمع این سه بُعد افزایش می‌یابد. تبیین دین با توجه به این سه بُعد، معقولیت دین را روشن می‌کند؛ زیبایی‌های آن را عیان می‌سازد و تعبد در پیشگاه خداوند را تضمین می‌کند.

ایجاد طلب و تشنگی در مخاطب: پیش از عرضه معارف، ایجاد طلب و تشنگی در مخاطب ضروری

است. اگر وی به این معارف احساس نیاز نکند، به سوی آن روی نخواهد آورد و شاهد و شیرینی آن را نخواهد چشید. چنین مخاطبی، به شخصی می‌ماند که با احساس سیری کاذب بر سر سفره‌ای رنگین نشسته و به هیچ‌یک از غذاها میل ندارد. نباید چنین اندیشید که باید از فرصت استفاده کرد و همه چیز را به دانش‌آموز گفت. این سیرایی، در واقع، سراب است. باید شرایطی فراهم کرد که دانش‌آموز احساس نیاز کند و با طلب درونی به سوی معارف دینی روی آورد.

آب کم جو تشنگی آور به دست // تا بجوشد آبت از بالا و پست

فراهم کردن فرصت تأمل با خود: تربیت دینی با میل و کششی در قلب آغاز می‌شود. این میل و

کشش نیز آنگاه پدید می‌آید که مخاطب فرصت تأمل و درون‌کاوی خود را پیدا کند و گرایش‌های فطری به زیبایی‌های دینی در خودآگاه وی ظاهر شود. در این تأملات، زیبایی‌های دین لمس می‌شود و از درون وی انگیزه‌ای به سوی معارف دینی پدیدار می‌شود.

برقراری ارتباط و تعامل میان مباحث نظری و عملی: مباحث نظری و مباحث عملی (اخلاق و احکام)

باید به‌گونه‌ای طرح شوند که پیوند میان آنها نشان داده شود. همانگونه که میان قوه تفکر و تعقل انسان با عمل و رفتار او رابطه‌ای وجود دارد و در یکدیگر تأثیر متقابل دارند، مباحث نظری و عملی هم نباید به صورت بخش‌هایی مجزا و بی‌ارتباط طرح شوند. این امر سبب می‌شود دانش‌آموز درک کند که مباحثی مانند خداشناسی، معاد و نبوت تأثیری ملموس و روشن در زندگی و رفتار وی دارد.

ترسیم سیمای معقول و زیبای دین: ذات دین در نهایت معقولیت و زیبایی است، زیرا هم از جانب خدای

حکیم و جمیل آمده و هم راه هدایتی است که نه تنها قوه نظری و عقلی انسان را به کمال می‌رساند، بلکه به او

شخصیتی با زیبایی‌های معنوی می‌بخشد. گاهی این دین زیبا و معقول، با کج‌سلیقگی‌ها و افراط و تفریط‌هایی روبه‌رو شده و به‌گونه‌ای معرفی گردیده که برای مخاطب جاذبه چندانی نداشته است. معارف نظری دین باید همانگونه که هستند، در نهایت اتقان و استحکام عقلی و عملی عرضه شوند که عقل را اقناع کنند و احکام و دستورات عملی آن نیز باید به صورتی طرح شوند که یک زندگی بسیار زیبا و جذاب را برای مخاطب ترسیم کنند.

اجتناب از طرح غیر ضروری تشکیک و شبهه: از طرح تشکیک و شبهه در مسایل دینی تا حد امکان پرهیز شود، زیرا طرح تشکیک و شبهه دانش‌آموز را از عصمت فطری‌اش خارج می‌کند. بهتر است موضوعاتی مانند خدا، معاد و نظایر آن را به عنوان اصل موضوع گرفت و تصویری صحیح، زیبا و جذاب از آن ارائه کرد، به نحوی که نوجوان احساس کند با درک و پیوند با این حقایق اشباع می‌شود و احساس نشاط و اطمینان می‌کند. در موارد ضروری در سال‌های آخر دوره متوسطه باید به طور غیر مستقیم به دفع شبهات پرداخت. این کار باید در چارچوب دادن آگاهی عمیق، جامع و مستقل صورت گیرد. با تقویت ایمان دینی و علاقه و اشتیاق برای عمل به فرایض و نیز شناخت صحیح معارف و تعلیمات دینی زمینه‌ای فراهم می‌آید که دانش‌آموز در برخورد با شبهه متزلزل نشود و خود در صدد حل آن برآید.

اولویت دادن به بیان امور مثبت: مقدم داشتن امور مثبت دین مثل توحید و فضایل پیامبران بر امور منفی مانند شرک و ظلم، تا بدین وسیله ظرف روح دانش‌آموز از حقایق دینی سیراب و اشباع گردد و آثار توحید در شخصیت نوجوان ظاهر شود. رایۀ تصویری از جهان، انسان و جامعه به نحو مثبت، موافق فطرت دانش‌آموز است و هنگامی که دانش‌آموز با چنین تصویری خو گرفت، غیر آن را نفی می‌کند.

ایجاد روحیۀ حقیقت‌جویی و انصاف در دانش‌آموز: طرح درس به‌گونه‌ای باشد که دانش‌آموز به تحقیق و کاوش درباره اصول زندگی انسانی برانگیخته شود و با فراگیری روش تحقیق علمی و رعایت انصاف امکان بیشتری برای رسیدن وی به حقیقت فراهم شود.

پیراستن دین از خرافه‌ها و طرد عادات و رسوم اجتماعی نادرست از ساحت دین: خرافه‌زدایی از دین و پیراستن آن و سنن غلط اجتماعی با تکیه بر معارف قرآن کریم و سیره معصومین (ع) و مشی تربیت‌یافتگان ائمه بزرگوار، به نحو دقیق و ظریف انجام شود. دقت و ظرافت از آن جهت لازم است که بسیاری از آداب و سنن اجتماعی گرچه ممکن است از دین گرفته نشده باشند؛ اما با دین تعارضی ندارند و حفظ آنها سبب وحدت ملی و همبستگی می‌شود و موافق طبع اقوام یک سرزمین است. بنابراین ابتدا باید آداب و سنن غلط از آداب و سنن صحیح تفکیک شوند و سپس تعارض آداب و سنن غلط با دین روشن شود. اگر به آداب غلط اجتماعی، به نام دین بها داده شود، حقیقت دین مسخ می‌شود و دیگر قابل قبول برای انسان اندیشمند و فهیم نیست.

تکیه بر فطری بودن اصول دین و غیر طبیعی بودن انکار آنها: از آنجا که اصول اعتقادی هماهنگ با فطرت انسان و نیز برهان و استدلال است و نقیض آنها باطل و غیر عقلانی است، حتی‌الامکان طرح درس به گونه‌ای باشد که طرح سؤال بر ناحیۀ مقابل این اصول وارد شود تا ناسازگار بودن انکار این اصول با فطرت و عقل انسانی و غیر عادی بودن چنان برداشت‌هایی آسان‌تر تفهیم گردد.

ارایۀ برنامه جامع اخلاقی و سلوک فردی و اجتماعی در حد انسان متعارف: آموزش اخلاقی باید یکی از ارکان اصلی آموزش دین باشد. پیامبر اکرم (ص) فرمود: «بعثت لأتمم مکارم الأخلاق». آنچه در اینجا باید

مد نظر قرار گیرد، ارایه یک برنامه عملی در اخلاق و سلوک فردی و اجتماعی است که غایت آن کمال فردی و به فعلیت رسیدن خصایل معنوی و کمالات نفسانی است. در این صورت دانش‌آموزی که انگیزه وصول به حقیقت در او ایجاد شده، می‌داند که چگونه عمل کند تا کمال یابد. یکی از نکاتی که در این باره باید در کتاب رعایت شود، گرایش اصلی به بیدارگری وجدان است، به نحوی که دانش‌آموز در یک مباحثه و گفت‌وگوی درونی به ندای نفس لوازمه پاسخ مثبت دهد. این بیداری وجدان باید در چارچوب مشخصی باشد تا محدوده کار برای معلم معین باشد. علاوه بر این، می‌توان مباحث اخلاقی را در ضمن بیان جذاب و شیرین سیره معصومان و تربیت‌یافتگان مکتب وحی ارائه کرد، تا تأثیرگذاری آن مباحث بیشتر شود.

 ترسیم فضای مناسب مذهبی در آموزش: شیوه حاکم در ارائه درس‌ها به صورتی باشد که دانش‌آموز احساس کند در یک جامعه مذهبی حضور دارد و نسبت به جامعه خودش دارای وظیفه است و یا عادات مذهبی آن جامعه آشناست. جامعه‌ای که در محله آن مسجد است، صدای اذان به گوش می‌رسد، شب‌های جمعه در محله مراسم دعا برگزار می‌شود، روز جمعه در شهر نماز جمعه خوانده می‌شود؛ به یکدیگر سلام می‌کنند، در عزای حسینی شرکت می‌نمایند؛ اعیاد دینی را جشن می‌گیرند؛ در معامله و تجارت انصاف و جوانمردی را بر خدعه و دروغ، معنا و حقیقت را بر دنیا و ظواهر ترجیح می‌دهند؛ هر کاری را برای خدا انجام می‌دهند؛ نماز را در مساجد و در اول وقت می‌خوانند؛ با قرآن انس دارند؛ یار ستم‌دیده و دشمن ظالم‌اند، حقیقت‌طلب و با انصاف‌اند، به اهل بیت به عنوان محبتان و محبوبان خداوند عشق می‌ورزند؛ رفتار خود را با آنان تطبیق می‌دهند؛ از دیدن منکراتی چون ظلم، تجاوز، بی‌عفتی و سایر رذایل اخلاقی متنفر می‌شوند و از دیدن امور معروفی چون عدل، پاکدامنی و سایر فضایل اخلاقی مسرور می‌گردند. در عین حال، باید آموزش به گونه‌ای باشد که دانش‌آموز بتواند این فضای آرمانی را با فضای واقعی مقایسه کند و فضای واقعی را نقد نماید. این امر سبب می‌شود که انگیزه وی برای حرکت به سمت فضای آرمانی و تغییر و اصلاح وضع موجود افزایش یابد.

 توجه به تقویت خصلت اجتماع‌گرایی و تعهد در مقابل جامعه: برنامه درسی لازم است در جهت رشد اجتماعی دانش‌آموز قرار بگیرد و بتواند اجتماع‌گرایی و تقدم مصالح جامعه بر مصالح فرد و قانون‌پذیری را القا کند، به طوری که با ورود دانش‌آموز به صحنه عمل اجتماعی نقش خود را به عنوان یک شهروند با کفایت و حافظ معیارها و ارزش‌های اسلامی در جامعه ایفا نماید. وی باید متعهد به میثاق‌ها و تعهدات اجتماعی باشد و از عادات و رفتارهای ناپسند اجتماعی اجتناب نماید و نسبت به آنها متنفر باشد؛ در رعایت اصل مهم امر به معروف و نهی از منکر کوشا باشد و خلق و خوی کریمانه اسلامی را در جامعه از خود بروز دهد.

 ایجاد آمادگی در دانش‌آموز برای حفظ هویت اسلامی خود در شرایط نامناسب: آموزش به نحوی تنظیم شود که ناظر بر واقعیات و ابتلائات اخلاقی و فرهنگی باشد و دانش‌آموز به نحوی آموزش ببیند که آمادگی برخورد مناسب و سنجیده با شرایط نامساعد را داشته باشد و به آن شرایط تن در ندهد. به عبارت دیگر آموزش نباید متناسب با شرایط ایده‌آل خالی از هرگونه مشکل تنظیم شود.

 تأکید بر دادن جهت الهی و غیر مادی به اعمال و رفتار: این نکته باید به نحوی غیر مستقیم و ظریف آموزش داده شود که ارزشمندی اعمال انسان در غایت و هدف آنهاست. حقارت و بزرگی انسان در کوچکی و بزرگی غایات است. کار برای خدا و غایات الهی چه در زندگی فردی و چه در زندگی اجتماعی و درک مقاصد بلند سبب ارتقای کیفی زندگی می‌شود و انسان را از روزمرگی و توجه به امور پست نجات می‌دهد.

تقویت غیب‌باوری در دانش‌آموز: از آنجا که مبنای ایمان مذهبی، ایمان به غیب است و جهان‌بینی مذهبی به تمام معنا یک جهان بینی غیب‌باورانه است، تلاش در جهت تقویت هرچه بیشتر غیب‌باوری معقول و البته غیر خرافی در اندیشه و نگرش دانش‌آموزان باید از محورهای عمده و اصلی آموزش‌های دینی قرار گیرد.

سمت‌گیری آموزش در جهت وحدت اسلامی: برنامه باید در جهت تقویت وحدت اسلامی و نزدیک شدن پیروان مذاهب مختلف اسلامی به یکدیگر مؤثر باشد و مودت و رحمت میان آنان را استحکام بخشد. به همین دلیل باید از تعارضات و کشمکش‌های بی‌مورد فکری دوری کرد و محور آموزش را بر تعلیمات قرآن کریم و سیره و سنت پیامبر اکرم (ص) و اهل بیت بزرگوار که محبوب قلوب مسلمین‌اند، قرار داد.

تعمیم آموزش در حیطه‌های شناخت و بینش، باورها و گرایش‌ها، عمل و رفتار:

الف) این آموزش در سه حیطه شناخت و بینش، باورها و گرایش‌ها، عمل و رفتار صورت می‌گیرد، به‌نحوی که با آموزش در هر سه حیطه، شناخت معارف اسلامی و ایمان و عمل به آنها تقویت شود. با توجه به اینکه تقویت ایمان از اهداف اصلی آموزش است، باید علاوه بر آموزش صحیح معارف دینی، با فراهم کردن زمینه‌های عملی و انگیزه‌های درونی، به آموزش‌های حیطه عاطفی و رفتاری نیز توجه کامل شود تا زمینه رسوخ و تعمیق شناخت و تبدیل آن به ایمان فراهم آید؛ ب) گرچه ایمان متکی به شناخت صحیح است و در صورت حصول ایمان، انگیزه برای عمل نیز ایجاد خواهد شد، اما عمل به فرایض خود سبب تقویت ایمان و همچنین شناخت می‌گردد؛ بنابراین ترتیب این سه، به معنای ترتیب زمانی نیست؛ یعنی لازم نیست حتماً در مرتبه اول آموزش عقلانی داده شود تا ایمان تقویت گردیده و عمل به دنبال آن آید؛ بلکه با توجه به ویژگی‌های سنی دانش‌آموز لازم است با فراهم کردن زمینه‌های عملی و انگیزه‌های عاطفی، بر تقویت و تعمیق ایمان و ایجاد علاقه و اشتیاق به عمل تأکید شود؛ ج) مقصود از حیطه اعمال و رفتار در اینجا، فراتر از آن معنایی است که به طور متعارف مراد است؛ زیرا عمل و رفتار صالح دینی خود می‌تواند تقویت‌کننده ایمان و شناخت باشد؛ همانطور که عمل ناشایست قلب را تاریک می‌کند و غفلت را تقویت می‌نماید. علاوه بر این عمل صالح در آموزش دینی نتیجه صریح و مستقیم آموزش نیست؛ بلکه غایتی است که مجموعه آموزش حصول به آن را تعقیب می‌کند. البته در مواردی نیز همان مقصود متعارف مورد نظر است؛ مثلاً وقتی استدلالی در خداشناسی بیان گردید، دانش‌آموز باید قادر باشد همان استدلال را به کار گیرد و با ذکر مقدمات به نتیجه برسد.

حضور اندیشه‌های حضرت امام خمینی (قدس سره) در کالبد محتوای آموزش: اندیشه‌های حضرت امام

خمینی که معمار بزرگ نظام اسلامی در عصر حاضر است، باید در همه مراحل آموزش و محتوای کتاب‌های درسی حضور داشته باشد. استفاده از پیام‌ها، سخنرانی‌ها و کتاب‌های ایشان و آوردن مصادیق و نمونه‌ها و شواهد از آنها و نیز ارجاع دانش‌آموز به این آثار در برنامه‌های تحقیقی خود، سبب توجه دانش‌آموزان به اندیشه‌های آن بزرگوار است.

بهره‌مندی از دستاوردهای عالمان دین: در تدوین و تبیین آموزه‌های دینی، باید از منبع غنی علوم و

فرهنگ اسلامی که فرزندان علم و تقوا در طول چند قرن تمدن اسلامی با مجاهدت خود فراهم ساخته‌اند، استفاده شود و دستاوردهای علمی‌ای که دانشمندان اسلامی معاصر در جهت ارایه اسلام ناب در جهان امروز عرضه کرده‌اند، به خصوص آثار فرهنگی حضرت امام خمینی، رهبر کبیر انقلاب اسلامی، علامه طباطبایی و شهید مطهری - رحمه الله علیهم - و رهنمودهای رهبر معظم انقلاب اسلامی فرا راه حرکت‌های آموزشی قرار گیرد.

نمونه سؤالات ارزشیابی دبیر حکمت و معارف اسلامی

۱- ذهن انسان از طریق ..... به دنبال کشف ..... است و ..... بازتاب این تمایل ذهن است.

- (۱) استدلال - روابط علی و معلولی - کلمه «چرا»
(۲) رابطه علت - واقعیت‌ها - کلمه «چرا»
(۳) استدلال - ماهیات امور - سؤال از هستی
(۴) رابطه علت - آثار اشیا - سؤال از چیستی
- ۲- دکارت، هیوم و اکثر تجربه‌گرایان به ترتیب علت را چگونه می‌دانستند؟ (ابژکتیو = عینی، سوبژکتیو = ذهنی)

- (۱) سوبژاکتیو - ابژکتیو - ابژکتیو
(۲) ابژکتیو - ابژکتیو - سوبژکتیو
(۳) سوبژکتیو - سوبژکتیو - ابژکتیو
(۴) ابژکتیو - سوبژکتیو - ابژکتیو

۳- اگر کسی بگوید: «بنا بر آنچه تاکنون تجربه کرده‌ایم علت‌های خاص معلول‌های خاص دارند و درباره آینده

TEST

0000

نمی‌توان نظری اعلام کرد»، درباره اظهارنظر کدام عبارت دقیق‌تر است؟

- (۱) پس برای دانستن این که هر علتی چه معلولی دارد باید از تجربه کمک بگیریم.
(۲) اصل علت را بدون سنخیت و ضرورت پذیرفته است.
(۳) اصل علت را یک اصل تجربی و غیر عقلی می‌داند.
(۴) هرچند علت را اصلی عقلی می‌داند اما آن را بی‌نیاز از تجربه نمی‌داند.

۴- زمانی که فردی بپرسد: علت سردرد من چیست؟ کدام عبارت درباره این سؤال و پاسخی که می‌توانیم به او

TEST

0000

بدهیم، درست نیست؟

- (۱) سؤالی پرسیده است که بدون پذیرفتن سنخیت قابل پاسخگویی نیست.
(۲) پاسخی که به این سؤال داده می‌شود به پشتوانه اصلی عقلی است.
(۳) پاسخ این سؤال به کمک تجربه و از طرق تجربی بیان می‌شود.
(۴) پاسخ این سؤال را با اصول عقلی و فلسفی می‌توان بیان کرد.

۵- اگر اصل علت را به صورت «اگر معلول وجود داشته باشد، علت هم موجود است» تعریف کنیم، عکس این قضیه

TEST

0000

شرطی ..... است.

- (۱) لزوماً صادق نیست.
(۲) بیان دیگری از وجود علل‌العلل است.
(۳) همان اصل وجوب بخشی است.
(۴) همان اصل سنخیت است.

TEST

0000

۶- آن «تداعی ذهنی» که مورد نظر هیوم است؛ یعنی ذهن .....

- (۱) از تکرار مشاهده پدیده‌های متوالی یا هم‌زمان، هرگاه یکی را دید به یاد دیگری بیفتد.
(۲) روابطی را که قبلاً مشاهده کرده است، به مواردی که هنوز شکل نگرفته‌اند، تسری دهد.
(۳) از زیاد دیدن دو چیز با هم، ارتباطی را بین آن‌ها استنباط کند که تا به حال ندیده است.
(۴) با دیدن یک شیء روابطی را که معمولاً آن شیء را به وجود می‌آورند، تصور و توهم کند.

پاسخ‌نامه‌ی کلیدی

سوال	پاسخ	سوال	پاسخ	سوال	پاسخ	سوال	پاسخ	سوال	پاسخ	سوال	پاسخ	سوال	پاسخ
				۱۶۱	۳	۱۲۱	۴	۸۱	۲	۴۱	۱	۱	۱
				۱۶۲	۱	۱۲۲	۳	۸۲	۴	۴۲	۴	۲	۲
				۱۶۳	۳	۱۲۳	۱	۸۳	۴	۴۳	۳	۳	۳
				۱۶۴	۳	۱۲۴	۲	۸۴	۳	۴۴	۲	۴	۴
				۱۶۵	۲	۱۲۵	۳	۸۵	۲	۴۵	۲	۵	۵
				۱۶۶	۴	۱۲۶	۱	۸۶	۴	۴۶	۲	۶	۶
				۱۶۷	۱	۱۲۷	۲	۸۷	۲	۴۷	۲	۷	۷
				۱۶۸	۲	۱۲۸	۲	۸۸	۱	۴۸	۲	۸	۸
						۱۲۹	۴	۸۹	۱	۴۹	۲	۹	۹
						۱۳۰	۴	۹۰	۳	۵۰	۱	۱۰	۱۰
						۱۳۱	۱	۹۱	۲	۵۱	۳	۱۱	۱۱
						۱۳۲	۲	۹۲	۳	۵۲	۴	۱۲	۱۲
						۱۳۳	۱	۹۳	۳	۵۳	۱	۱۳	۱۳
						۱۳۴	۳	۹۴	۴	۵۴	۲	۱۴	۱۴
						۱۳۵	۲	۹۵	۱	۵۵	۱	۱۵	۱۵
						۱۳۶	۳	۹۶	۳	۵۶	۳	۱۶	۱۶
						۱۳۷	۳	۹۷	۴	۵۷	۴	۱۷	۱۷
						۱۳۸	۴	۹۸	۳	۵۸	۱	۱۸	۱۸
						۱۳۹	۲	۹۹	۴	۵۹	۱	۱۹	۱۹
						۱۴۰	۴	۱۰۰	۳	۶۰	۴	۲۰	۲۰
						۱۴۱	۱	۱۰۱	۳	۶۱	۳	۲۱	۲۱
						۱۴۲	۳	۱۰۲	۴	۶۲	۳	۲۲	۲۲
						۱۴۳	۳	۱۰۳	۱	۶۳	۳	۲۳	۲۳
						۱۴۴	۲	۱۰۴	۲	۶۴	۲	۲۴	۲۴
						۱۴۵	۲	۱۰۵	۳	۶۵	۳	۲۵	۲۵
						۱۴۶	۳	۱۰۶	۴	۶۶	۱	۲۶	۲۶
						۱۴۷	۳	۱۰۷	۱	۶۷	۳	۲۷	۲۷
						۱۴۸	۳	۱۰۸	۱	۶۸	۱	۲۸	۲۸
						۱۴۹	۲	۱۰۹	۳	۶۹	۲	۲۹	۲۹
						۱۵۰	۴	۱۱۰	۲	۷۰	۳	۳۰	۳۰
						۱۵۱	۲	۱۱۱	۲	۷۱	۱	۳۱	۳۱
						۱۵۲	۳	۱۱۲	۴	۷۲	۳	۳۲	۳۲
						۱۵۳	۴	۱۱۳	۴	۷۳	۳	۳۳	۳۳
						۱۵۴	۲	۱۱۴	۲	۷۴	۱	۳۴	۳۴
						۱۵۵	۲	۱۱۵	۱	۷۵	۱	۳۵	۳۵
						۱۵۶	۲	۱۱۶	۴	۷۶	۱	۳۶	۳۶
						۱۵۷	۲	۱۱۷	۳	۷۷	۱	۳۷	۳۷
						۱۵۸	۳	۱۱۸	۲	۷۸	۱	۳۸	۳۸
						۱۵۹	۳	۱۱۹	۳	۷۹	۲	۳۹	۳۹
						۱۶۰	۴	۱۲۰	۲	۸۰	۲	۴۰	۴۰